

hold forskelligartede og fremragende skribenter, der hver især kan trække på forskelligartet og fremragende forskning» (p. 7). Det er den mærkelige lod en litteraturhistoriker (og måske i særdeleshed en antologiredaktør) har. Man er både læser og skribent i en og samme bevægelse. Men forsøger man at gøre denne bevægelse autoritativ, travler ordenes ironiske og underminerende strøm enhver drøm om et arkimedisk punkt op. I den sammenhæng savnes en tydeliggørelse af antologiens udsigelsesposition. Det er fint nok, at antologiens ærinde ikke er at teoretisere forholdet mellem forfatter og værk, men at gøre det til en rent »pragmatisk overvejelse, hvad man vil stille op med den historiske, herunder biografiske, sammenhæng« (p. 15), er problematisk, fordi det tilslører det ståsted, der tales fra, og derved fingerer en form for objektivitet.

Disse indvendinger til trods fremstår antologien stadig som en, ganske vist noget eklektisk, samling af gode tekster, der i de fleste tilfælde vil kunne udbygge forståelsen af forfatteren bag litteraturen, og måske endda også forståelsen af manden eller kvinden bag forfatteren. I særlig grad bør endnu engang Ruggs Strindberg-bidrag og Iversens Jensen-bidrag fremhæves. De udgør efter denne anmelders mening et absolut højdepunkt i antologien, som næsten er sin pris værd blot på grund af disse. I dem fornemmer man muligheden for den omgang med litteraturhistorien, Haarder ind-

digt negerer hinanden, men hvor læsningerne af kunsten aktivt bidrager til billedet af kunstneren og omvendt. De er kort sagt fremragende.

Nå ja, derudover savnes der i øvrigt et særskilt bidrag om Herman Bang.

Henrik Lübker, Ph.d.-stip. på Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syd-dansk Universitet.

Jan Maintz Hansen Men hvordan betyder Blixens fortællinger – og hvad?

Klaus Otto Kappel: *Karen Blixens Værk II. Nogle højdepunkter – nærlæsning, analyse og vurdering*, Lyngby 2008 (Forlaget Holkenfeldt).

I 2007 udkom Kappels første bog om »Karen Blixens Værk«. Heri analyserer han alle fortællingerne i *Syv fantastiske Fortællinger* (1935) med henblik på at vise at de er »mislykkede forsøg, tilløb«, et »lavland« i forfatterskabet. Grunden til denne dom er Kappels konklusioner på analyserne. Kernen i konklusionerne er at fortællingerne er usammenhængende, gådefulde, fyldt med irrelevante intertekster, uden tilstrækkelig sanselighed og for ræsonnerende og tematikkerne gestaltes ikke grundigt nok. Jeg anmeldte Kappels bog i sidste nummer af K&K. Det gjorde jeg ikke ved grundigt at diskutere hans normative grundlag, hans begreb om

litterær kvalitet – denne vanskelige litteraturfilosofiske disciplin – men ved at forsøge at vise at dé fremanalyserede konklusioner hans værdidom hviler på, langt hen er uholdbare. Dette skyldes at Kappel ikke foretager grundig analyse og heltekstlig fortolkning. Man kan ganske simpelt ikke konkludere at fortællingerne er usammenhængende uden grundigt at have fremlæst denne usammenhæng. Problemet er at Kappels fortolkninger ikke lever op til fortællingernes særligt fortolkningskrævende fortællestrategi. Nok er formsproget, som Kappel slår på, på mange måder uroligt: Generelt er der mange indskudte fortællinger, mange fortællerinstanser, bratte slutninger, vildledning af læseren, digressioner, metatekstuelle kommentarer, stærkt manipulerende iscenesættelser af hændelsesforløbet (fabula), uexpliciterede årsagsforbindelser mellem begivenhederne og, som Bernhard Glienke har vist, flere intertekstuelle referencer end i det senere forfatterskab. Men fortællingernes grad af heltekstlig meningsmæssig kohærens er meget højere end Kappel hævder (se min anmeldelse i *K&K* nr. 104 for flere detaljer i denne diskussion). Nu er der udkommet endnu en bog af Kappel der igen forholder sig både analytisk og normativt til Blixens forfatterskab. Jeg havde egentlig ikke tænkt mig at anmelde denne bog, for den viderefører sine teser og metode, og jeg så ingen grund til at gentage min kritik. Men da han selv har ønsket endnu en anmeldelse, da en sådan giver anledning til at diskutere interes-

sante forhold hos Blixen og uddybe min kritik af Kappel og da bogen qua dens berømte og omdiskuterede genstandsfelt fortjener opmærksomhed, følger her en anmeldelse.

Denne gang handler Kappels bog ikke primært om *Syv fantastiske Fortællinger* – forfatterskabets »lavland« – men om »nogle højdepunkter« i forfatterskabet. Og det er ifølge Kappel *Den afrikanske Farm* (1937), »Sorg-Agre« fra *Vinter-Eventyr* (1942), »Karyatiderne«, »Ib og Adelaide« og »En Herregaardshistorie« fra *Sidste Fortællinger* (1957), »Babettes Gæstebud« fra *Skæbne-Anekdoter* (1958) og den posthumt udgivne »Ehrengaard« (1963). I påvisningen af dette er det igen Kappels hensigt at fremanalysere teksternes kvalitet, »med nykritikkens nærlæsning som prioritet« og »lakmusprøve«. Og litterær kvalitet er ifølge Kappel særligt »balance« mellem »sanselighed« og »abstraktion«, »ro«, »harmonie«, »behersket« sprog og tydeliggjort tematik. Og med disse præmisser ligger konklusionen jo lige for: Blixens forfatterskab fra og med *Den afrikanske Farm* fra 1937 og frem indeholder hendes bedste tekster. For de er på mange måder mere rolige og harmoniske i deres måde at fortælle på. Dét er svært at være uenig i. Så vidt løber Kappels bøger åbne slotsportaler ind. Det interessante og relevante ved Kappels bøger er således ikke tesen om *at* Blixens tekster bliver mere rolige. Det relevante kunne være grundigt at analysere *hvordan* hendes fortællinger ændrer sig – skiftet i fortællestrategi. Men her slår

Kappels bøger ikke til: Analyserne er overfladiske og har ikke tilstrækkeligt blik for Blixen-teksternes særegne meningsskjulende og dermed læserkrævende måde at betyde på – og derfor heller ikke for deres betydning. For i nogen grad at underbygge denne hovedindvending mod Kappel vil jeg her bruge pladsen på ét eksempel: hans analyse af »Sorg-Agre«. Den begrænsede plads nødvendiggør en indforstået omtale af »Sorg-Agre« og tillader mig selvsagt ikke at komme omkring tekstens mange betydningsdele, og jeg prætenderer ikke at levere helt igennem originale tanker. Kappel ville have kunnet finde en del af mine pointer i de mere end 30 publicerede analyser af denne tekst.

Kappel priser »Sorg-Agre« højt: »Det, som før [dvs. i *Syv fantastiske Fortællinger*] var blot potentielt, kun nominelt til stede, kun urealiseret mulighed, bliver virkeliggjort i teksten. Abstrakt hensigt bliver til konkret resultat i en fint sammensat organisme, et ægte kunstværk.« (p. 86). Denne påstand kan man være enig i. Problemet er at den ikke følger af præmisserne – for Kappels ufuldstændige læsning præsterer ikke en heltekstlig tolkning, den fanger ikke tekstens sammenhæng, den ’fint sammensatte organisme’ (og det var jo ellers hans nykritiske ærinde). Dette skyldes at Kappels læsning, trods sine mange gode tekstnære iagttagelser, overser vigtige elementer i tekstens hændelsesforløb (fabula) og særligt det altafgørende element i det halve døgn hvori Adam udvikler sig og er-

kender sin skæbne: at det er blevet hans lod at ofre sig og besvangre sin tante og således sørge for slægtens videreførelse. Teksten er på typisk blixensk vis arrangeret sådan at læseren må slutte sig til samlejets forekomst ud fra en række forhold – ligesom mange af tekstens begivenheder kun giver mening hvis man har opfattet at onklen ønsker samlejet, og at Adam opfylder ønsket. Teksten er i alt et godt eksempel på Blixens skjulende fortællemetode¹; en række forhold i teksten omtales slet ikke direkte, fx: onklens impotens, at tanten er uberrørt, onklens ønske om at Adam skal besvangre hende, Adams overvejelser i forbindelse hermed, hvad der sker om middagen mellem tanten og Adam i skoven og hvad der sker om aftenen da de er alene sammen i stuerne.² Store og afgørende dele af tekstens hændelsesforløb er skjult, og læseren må således selv konstruere en plausibel sammenhæng. Og kan han ikke det, kan han for eksempel ikke forstå grunden til at onklen siger til Adam han frit må spise af træerne, tantens tomhedsfølelse, at hun vil i skoven med Adam, at Adam ikke kommer tilbage til marken om aftenen som han har lovet onklen, men bliver i stuerne og føler sig i »Begivenhedernes Midtpunkt« og onklens gallamiddag mod slutningen af tekstens forløb. Alt dette giver kun mening hvis man forstår at onklen er impotent, og at Adam efter onklens ønske leverer ham en arving ved at besvangre tanten. Ligesom man kun forstår tekstens udsagn om menneskelig skæbne hvis man forstår

alle elementerne i det hændelsesforløb der nuanceret gestalter dette udsagn.

Jeg vil for at illustrere kritikken af Kappel og i nogen grad belyse tekstens sammenhæng og fortællemetode se nærmere på dette afgørende samleje der ikke omtales direkte. Følgende passage kommer tættest på ved at omhandle den del af tekstens hændelsesforløb hvor samlejet finder sted:

»Han kom dog ikke tilbage. Han bevarede vel Klokkeslettet i Erintringen, og Aftenen igennem lagde hans Sinds stærke Bølgegang, og den Lidenskab, hvormed han i Tankerne fulgte Dramaet derudenfor, forhøjet Liv og Magt i hans Tale, Blik og Bevægelser. Men han var, tænkte han, i Stuerne heroppe, og mens han akkompagnerede sin Tante til Alceste's Arie, ligesaa fuldt i Begivenhedernes Midtpunkt, og lige saa tæt ved de Mennesker, hvis Skæbne de afgjorde, som om han havde stået ved sin Onkels Side, i Rugageren. Ane Marie og han var, som alt levende, i Skæbnens Haand, hinandens Lige og i Aften hinanden nær, og Skæbnen vilde, ad forskellige Veje, føre hver af dem til det bestemte Maal.

Siden hen huskede han at han den Aften havde tænkt saaledes.«

Kappel berører denne prægnante passage to gange i sin analyse. Første gang skriver han i forbindelse med tantens rolle i teksten:

»Hun er klar til at spille sin rolle, tager venligt imod sin mands nevø

Adam, rider ud i skoven med ham, musicerer med ham i havestuen og tilbringer dagen sammen med ham indtil Adam mod solnedgang går tilbage til rugmarken for at følge udgangen på dramaet der.«

Dette er faktisk forkert. Adam går netop ikke tilbage til rugmarken for at følge udgangen på dramaet der, men bliver hos tanten i stuerne. Og således overser Kappel også samlejet. Anden gang Kappel kommenterer passagen er det med fokus på at Alcestes arie, der handler om at ofre sig for den man elsker, optræder i passagen. Om det skriver Kappel: »Her udkrystalliseres fortællingens hovedtema, der på én og samme tid omfatter Onklens forgæves kamp for sønnens liv [onklens søn og arving dør inden han fylder tyve] og Ane Maries kamp for at redde sin søn.« (p. 102). Kappel ser ikke at ofringslinjerne fra Alcestes arie og passagen han fortolker, mest af alt henviser til Adams ofring af sig selv ved at besvangre tanten og således levere onklen en arving.

Men hvad indikerer at der finder et samleje sted i passagen? Passagen selv indeholder seks forhold der sandsynliggør samlejets forekomst. For det første står der at Adam »bevarede vel Klokkeslettet i Erintringen«. Det antydes dermed at han bevidst vælger at droppe sit løfte til onklen om at komme ned i marken igen til fordel for at blive hos tanten og gøre hende gravid.³ For det andet beskriver passagens første linjer en ekstatiske, euforisk tilstand hos Adam »Aftenen

igennem« hvilket antyder at noget stærkt bevægende finder sted: et samleje. For det tredje står der som omtalt at han akkompagnerer tanten til »Alceste's Arie«. Som nævnt handler denne intertekst om at ofre sig. Så det at det ikke længere kun er tanten der fremfører denne arie (som hun gjorde det om dagen i skoven for at overtale Adam til at besvangre hende), men at de to nu gør det sammen, signalerer at Adam nu ofrer sig ved at gøre hende gravid. For det fjerde står der at Adam er »ligesaa fuldt i Begivenhedernes Midtpunkt, og lige saa tæt ved de Mennesker, hvis Skæbne de afgjorde, som om han havde staaet ved sin Onkels Side, i Rugageren.« Denne sekvens' mening er bestemt af at der finder et samleje sted: Da Adam gør tanten gravid, afgør de netop skæbnen for menneskene i marken, herunder onklen. For det at slægten således føres videre, betyder jo at menneskene i marken og onklen ubekymrede kan fortsætte deres liv på gården. Og netop derfor er Adam qua sin selvofring og samlejet med tanten »i Begivenhedernes Midtpunkt«. For det femte står der at Adam og Ane Marie er »hinandens Lige og i Aften hinanden nær«. Også dette udsagn begrundes at der finder et samleje sted. For hvori består denne lighed og nærhed de to imellem? Den består hovedsageligt i at de begge vælger at ofre sig, hun gennem mejningen og Adam gennem samlejet. Det sidste moment i citatet der begrundes et samleje, er citatets sidste sætning: »Siden hen huskede han at han den Aften havde tænkt

saaledes.« Denne sætning udgør tekstens eneste forudgribelse, og dens mening er omdiskuteret.⁴ At sætningen grundlæggende betyder at Adams tolkning af situationen ændrer sig, må man give Behrendt, Henriksen, Selboe, Engberg og Jørgensen (jf. fodnote 4) ret i. Men sætningen kan endvidere og ved en række mellemregninger betragtes som et vidnesbyrd om samlejet. Lad os se hvorfor. Siden hen-sætningen indebærer en modstilling: At Adam »Siden hen« husker at han »den Aften havde tænkt saaledes« indebærer at sådan tænker han på et givet tidspunkt efter denne aften ikke mere. Men hvad henviser ordet »saaledes« til, hvad er det han har ændret opfattelse af? Tone Selboe antager at »saaledes« henviser til de umiddelbart forudgående linjer om skæbne da hun mener at siden hen-sætningens funktion er at »'Skæbnen', tilsynelatende en metafysisk makt som vil lede menneskene til (forut)bestemte mål, undergraves« (ibid., p. 30). Men der gives ikke belæg for at begrænse ordet »saaledes« til kun at henvise til linjerne om skæbne. Derimod må »saaledes« siges at henvise til hele Adams forudgående tankerække, altså den følgende:

»Men han var, tænkte han, i Stuerne heroppe, og mens han akkompagnerede sin Tante til Alceste's Arie, ligesaa fuldt i Begivenhedernes Midtpunkt, og lige saa tæt ved de Mennesker, hvis Skæbne de afgjorde, som om han havde staaet ved sin Onkels Side, i Rugageren. Ane Marie og

han var, som alt levende, i Skæbnens Haand, hinandens Lige og i Aften hinanden nær, og Skæbnen vilde, ad forskellige Veje, føre hver af dem til det bestemte Maal.«

Denne tankerække kan nedkoges til at bestå af tre tanker: 1) han er i »Begivenhedernes Midtpunkt«, 2) han og Ane Marie er i »Skæbnens Haand« og 3) skæbnen vil »føre« dem til »det bestemte Maal«. Tanke 2) og 3) indebærer, som Selboe nævner, at skæbnen er en metafysisk instans der forudbestemmer et menneskes liv. At Adam siden hen ændrer opfattelse heraf, kan siges at være et udtryk for at han senere erkender at hans skæbne netop ikke er determineret af en metafysisk størrelse, men er et resultat af hans livs tildragelser og egne valg. At han med andre ord senere erkender at han den sommeraften med tanten ikke var i »Skæbnens Haand« eller 'ført' til noget »bestemt Maal« eftersom han selv valgte at ofre sig. Ifølge denne tolkning ville den erkendelse hos Adam som siden hen-sætningen udtrykker, altså modsige at skæbnen er en metafysisk instans der determinerer ens liv. Adams siden hen-erkendelse ville således præcisere tekstens skæbnebegreb som et ikke-metafysisk skæbnebegreb (skæbnen er ikke en højere magt der styrer ens liv).

Det centrale i forhold til siden hen-sætningen er endvidere her at den udgør en præmis i argumentet for samlejet. Det gør den da ordet »saaledes« som vist også henviser til Adams tanke om at han er i »Begivenheder-

nes Midtpunkt«. Dette betyder at siden hen-sætningen angiver at Adam på et tidspunkt efter aftenen med tanten erkender at han ikke længere er i begivenhedernes midtpunkt. Og at han ikke længere er det, antyder at han er isoleret fra sit barndomsmiljø fordi han efter illegitimt at have gjort tanten gravid ikke kan komme på gården. For det ville rippe op i onklens fordækte rolle som hanrej. Så siden hen-sætningen implicerer altså også at Adam på aftenen med tanten leverer hende og sin onkel en arving.

Dette var seks forhold i passagen om Adams samvær med tanten der begrundes påstanden om at et samleje finder sted. Endnu nogle forhold i teksten begrundes dette samleje. Fx: For det første sætningen der optræder lige inden der springes til en introduktion af tanten i soveværelset: »Og herinde var Jordbunden endnu fugtig.« Her tilskynder fortælleren til at man ved denne sætning og den sammenhæng den indgår i, associerer til tantens uberørte kønsorgan. Og da ordet »endnu« implicerer at kønsorganet ikke forbliver fugtigt, antydes det at Adam senere har samleje med tanten. For det andet begrundes samlejet af en umiddelbart besynderlig handling af onklen. Efter Adam har meddelt at han vil blive på gården, ifører onklen sig den gallakjole han brugte før han kom i unåde ved hoffet, og spiser middag og drikker vin alene i pavillonen mens Adam er sammen med tanten i stuerne. Ifølge Pernille Holm Busk virker denne handling som »en tom handling, en

pragt- og magtdemonstration«, men dog giver den »på den anden side mening, idet han blot fastholder sig selv som et tegn for sin egen person i relation til begivenhederne: Han er den øverste, han spiser, og dagen er noget specielt.« (»Karen Blixens 'Sorg-Agre'« i Rasmus Thorning Hansen m.fl. (red.): *Skrifter*, nr. 3, 2003, p. 31). Denne tolkning viser dels at den grundlæggende sammenhæng i »Sorg-Agre« er vanskelig at forstå, og dels underbygger den at man ikke forstår elementer af denne sammenhæng, in casu onklens handling, hvis man ikke forstår at Adam ofrer sig, og at der finder et samleje sted. For onklens handling er ikke »tom« eller »et tegn for sin egen person«. Derimod er den en logisk konsekvens af at han er klar over at Adam har valgt at blive og ofre sig. Han fejrer altså at slægten videreføres i stuerne mens han sidder i pavillonen, og at han derved genvinder sin autoritet ved hoffet. At der finder et samleje sted, begrundes af endnu en sekvens om onklen. Den optræder da han efter sin fejring er alene i marken:

»Fra de enkeltstaaende Træer i Kornmarken flød en lang Pøl af Skygge ud i Kornet, og hvor den gamle Herre skred frem i Marken, fulgte en uendelig forlænget, tynd, bevægelig Figur efter ham paa Stien [...] Hans trætte Hoved fastholdt ikke længere klart Aarstid eller Klokkeslæt, det forekom ham, at han stod stille her, alene, midt i Evigheden.«

Metaforikken er her rammende: Den uendeligt lange »Figur« som onklen trækker efter sig i marken, må læses som en metafor for det at det nu – qua Adams ofring – er lykkes onklen at videreføre den »lige Linie, fra Fader til Søn« som der står i begyndelsen af teksten. Og det at han ikke kan fastholde årstid eller klokkeslæt og står stille alene »midt i Evigheden«, er netop en konsekvens af at det er lykkes ham at videreføre slægten. For da er han nu blot et overflødig restprodukt af den overindividuelle orden han viderefører. Således begrundes en lang række forhold (og flere til) mellem linjerne, men substantielt, at der finder et samleje sted.

Endelig giver denne analyse anledning til at modsige endnu et element hos Kappel. I sin første bog påstod han at interteksterne i *Syv fantastiske Fortællinger* ikke er relevante for teksternes betydning (cf. fx p. 151). I sin anden bog søger han heller ikke at integrere interteksterne i sine tolkninger. »Sorg-Agre« er ellers også et eksempel på at interteksterne hos Blixen ofte betyder noget for tekstens mening. »Sorg-Agre« refererer fx til en tekst som om nogen også handler om at ofre sig og således medtematiserer selvofringen, og som afgørende forhold i »Sorg-Agre« er en præcis genskrivning af: Ruths Bog (det kunne i øvrigt være interessant med en grundig og teoretisk funderet behandling af interteksternes særlige betydningsmåde hos Blixen). Referencen optræder da Adam om eftermiddagen går ned i marken til Ane

Marie sammen med onklen og da mindes »Boas' Høstfolk i Bygmarken ved Bethlehem.« At Adam mindes Ruths Bog, signalerer at han på dette punkt i fortællingens forløb, ansporet af både onklen og tanten, tumler med om han skal ofre sig. For ofringsteksten par excellence, Ruths Bog, og »Sorg-Agre« ligner hinanden: Deres hændelsesforløb er bygget op om i hovedsagen identiske punkter. Disse kan opstilles som følger:

Ruths Bog

- 1) Elimeleks slægts videreførelse er truet pga. sterilitet
- 2) Unge, frugtbare Ruth tilskyndes af Noomi til at videreføre slægten ved ved at få et barn med Boaz
- 3) Ruth vælger at ofre sig for slægtens videreførelse
- 4) Ruth får et barn med Boaz

Opstillingen fremdrager de afgørende punkter i »Sorg-Agre«'s hændelsesforløb og siger noget om Blixens specielle og betydningsfulde måde at anvende intertekster på, om hendes stærke forfatterintentioner og om den på mange niveauer gennemtænkte og logiske tekstkohærens. Det interessante er som sagt også at ingen af disse centrale punkter for forståelsen af tekstens sammenhæng overhovedet omtales i teksten. Punkt 1), 2), 3) og 4) antydes kun ved sindrig metaforik, intertekstualitet og skjulte årsagsforbindelser. At gennemskue bare en nogenlunde sammenhæng i tekstens hændelsesforløb og mening kræver således at læserens fortolkning baserer sig på omfattende interpolationer og inferenser. Dette burde Kappels

fortolkning også have gjort inden han lagde sig fast på sine unuanceret begrundede værdidomme over et så nuanceret forfatterskab.

Jan Maintz Hansen, cand.mag. i nordisk og filosofi, Aarhus Universitet.

»Sorg-Agre«

- 1) Onklens slægts videreførelse er truet pga. impotens
- 2) Unge, frugtbare Adam tilskyndes af onklen og af tanten at få et barn med tanten til at videreføre slægten
- 3) Adam vælger at ofre sig for slægtens videreførelse
- 4) Adam får et barn med sin tante

Noter

1 At Kappel ikke er den eneste Blixen-fortolker der overser samlejet, vidner om tekstens krav til læseren. Også Lis Holst Madsen (*Skøbnemotivet i Karen Blixens forfatterskab*, 1971) og Pernille Holm Busk (»Karen Blixens 'Sorg-Agre'« in Rasmus Thorning Hansen, et.al. (red.): *Skrifter*, nr. 3, 2003), der over henholdsvis 19 og 33 sider analyserer sammenhængen i »Sorg-Agre«, overser det afgørende samleje.

2 Se i sammenhæng med denne minimale beretten Johan de Mylius' berregning: »[...] ud af fortællingens 50 sider (i mindeudgaven) er det sidetal, der er helliget det egentlig berettede, ganske minimalt. Det drejer sig i alt om ca. 9 sider, hvoraf endda de 2

1/2 bruges på handlinger i fortiden (Adams forhistorie og den unge kones forhistorie). Naturbeskrivelser optager 6-7 sider, personbeskrivelser 6-7 sider, tanker noget tilsvarende. Langt det største sideantal går med lange *dialoger*. Det dialogiske element optager i alt 19-20 sider.« (»Fortællingens veje. Et rids af Karen Blixens æstetik« i *Litteraturbilleder. Æstetiske udflugter i litteraturen fra Søren Kierkegaard til Karen Blixen*, 1988, p. 123.)

3 Derfor tager Tone Selboe fejl når hun påstår at »selv hennes [Ane Marias] forsvarer, Adam, glemmer hende til fordel for det erotiske spil med tanten.« (*Kunst og erfaring*, 1996, p. 29).

4 Se fx følgende (her kondenserede) udlægninger: Sætningen antyder at Adams øjeblikkelige tolkning ikke varer ved (Poul Behrendt, *Kritik* nr. 41, 1977, p. 105), sætningen viser at Adam senere ændrer mening da han ser at han har afskåret sig fra at komme på gården hos sin søn og prisgivet sin elskede til onklen (Aage Henriksen: *De ubændige*, 1984, p. 85), sætningen optræder for at Blixen ikke skal kritiseres for sin tekst (Bernhard Glienke: *Fatale Präzedenz*, 1986, p. 92), sætningen bidrager til at varsle at Adam senere hen dør (David H. Richter: »Covert Plot in Isak Dinesen's 'Sorrow-acre'« in *Isak Dinesen. Critical Views*, 1993, p. 300 f.), sætningen undergraver de forudgående, almengyldige ord om skæbne og understreger at teksten drejer sig om Adams problematiske fortolkning (Tone Selboe, *Kunst og*

erfaring, 1996, p. 30 f.), sætningen understreger at »forståelsen er forskudt i forhold til begivenhederne« (Charlotte Engberg: *Billedets ekko*, 2000, p. 85), sætningen udtrykker at en forskel i Adams opfattelse af situationen er indtrådt med og forårsaget af tiden, og at tiden er »en fundamental størrelse, som personerne er underlagt« (Bo Hakon Jørgensen: *Siden hen*, 2001, p. 119ff.), sætningen »taler mest om« at Adam »er en karakter som 'Sorg-Agre' som helhet distanserer sig fra« da han »lett skifter ut standpunktet sitt med et annet« (Anniken Greve: »Reduktionsfrykt og kompleksitetsfryd. Tema og norm i Karen Blixens 'Sorg-Agre'« in *Nordlit. Arbeidstidsskrift i litteratur*, vol. 14, 2003, p. 60).

Moritz Schramm

Mellem melankoli og utopi

Per Øhrgaard: *Fortsættelse følger... Et essay om Günter Grass. Med nyt kapitel om Når løg skrælles*, København 2007 (Gyldendal).

I forbindelse med udgivelsen af selvbiografien *Når løg skrælles* er Günter Grass igen kommet i søgelyset i de offentlige debatter. Især hans heri omtalte medlemskab af Waffen SS, som hidtil ikke havde været kendt i den bredere offentlighed, skabte furor. I samme brede offentlighed kunne man notere en del aggressive reaktioner mod 1999-nobelprismodtageren – reaktioner, der herhjemme